

Perly z hebrejského Matouše 5 - Mt 2:16-23

KJ: Vítejte, přátelé, v pátém dílu Perel z hebrejského Matouše. Pokračujeme ve 2. kapitole, verše 16-23. Jsem zde s Nehemiou Gordonem. Tohoto dílu jsme se už nemohli dočkat. Je to něco, co mění hru. Kde přesně jsme?

NG: Zarazilo mě něco v Mt 2,23. Tady se říká: „Bude nazýván Nazarenským. Svým domovem učinil Nazaret, aby se mohlo naplnit to, co mluvili proroci“. V Tanachu takový verš není, ale myslím, že jsem to našel.

KJ: Skáčeš až na konec?

NG: Tam se dostaneme, až nastane ta chvíle, ale myslím, že jsem našel ten verš v Tanachu, který cituje. Mluvili jsme již o tom, že jsou různé přístupy k Novému zákonu, jeden z nich je protimisijní. Protimisijní Židé říkají: „Vy misionáři jste si z nás Židů udělali svůj cíl. My tomu poselství chceme oponovat“. A ten protimisijní přístup chce nalézt nejen v Matoušovi, ale v celém Novém zákoně problémy a ukázat, že není platný. A jedním ze způsobů, jak to dělají, je, že poukazují na tento verš Mt 2,23 a říkají: „Nový zákon citoval neexistující verš. Jak této knize můžete věřit?“ Nu, já jsem ten verš našel. Necháme si to na později, až se k tomu verši dostaneme.

KJ: Takže jsme v šestnáctém verši. Mohu ho přečíst v anglickém překladu? „Když Herodes viděl, že byl těmi mágy/astrology/hvězdáři podveden, velice se rozzuřil a poslal a zabil všechny chlapce, kteří byli v Betlémě a okolí, do věku dvou let, podle času, který od mágů/astrologů/hvězdářů zjistil.“ Než to začneš komentovat, chci položit jednoduchou otázku. V hebrejském Matoušově evangeliu se píše: „Potom Herodes viděl, že byl.“ a Howard píše „podveden“. Nevím, jestli jsi měl příležitost se na to podívat.

NG: To je velice důležité, Keithe! Tady se dostáváme k jádru textové kritiky hebrejského Matouše. Tedy, máme všechny ty manuskripty, a já jsem prošel každý z nich, abych zjistil, co přesně v tomto verši říká.

KJ: Moment, Nehemio. Zavolal jsem ti předem a řekl ti: „Podívej se na to“?

NG: Ne, nezavolal. To prostě z té stránky vyskočilo.

KJ: Vidíte, jak to probíhá. Oba se díváme na hebrejského Matouše, ty máš těch 28 manuskriptů, což vnímám jako poklad plný informací, inspirace a mnohých odhalení, perel, které z toho vycházejí. Vyskočilo to na nás oba nezávisle. Když čtete hebrejské evangelium Matouše, jsou věci, které z těch stránek prostě vyskočí. Chcete-li jít do toho hlouběji, máte příležitost jít do oddílu Plus a můžete si také stáhnout pdf s mezerádkovým překladem jednotlivých slov z hebrejštiny do angličtiny. A jsou lidi, kteří to dělají a dostávají stejné odhalení jako my.

NG: Začněme tedy s řečtinou nebo s anglickým překladem řečtiny, Mt 2,16. Řečtina zde má slovo ANIPAICHATHEI, což NRSV překládá jako „napálen“. Delitzsch překládá HETEILU, což je „podvedli“. To je překlad z řečtiny do hebrejštiny, HETEILU. A je zajímavé, že Salkinson a Ginsburg mají totéž slovo, HETEILU. To mě přivádí k závěru, že se Ginsburg, který přišel později, podíval se do Delitzschova překladu a použil ho za základ pro svůj překlad, což je velice běžné. Když lidé dnes překládají do angličtiny, začínou obvykle s něčím jako King James a řeknou: „Tady je to špatně, to musíme změnit“. Obvykle ale nezačínají z čistého listu, proto jsou ty překlady, když je porovnáváte, tak podobné. Někde jsou špatně všechny. Mluvím o překladu z hebrejštiny do angličtiny, ale tady je to z řečtiny do hebrejštiny, překlady Delitzsche a Ginsburga. Neříkám, že je to tady špatně, *podvedli* a *napálili*, to jsou dvě možné interpretace řečtiny. Král Jakub má „napálili“, což podle toho, co jsem našel v řeckém slovníku, je jistě možné. Teď ale přichází rozpor. V hebrejském manuskriptu z Britské knihovny a v osmi dalších manuskriptech ze dvaceti čtyř, které tento oddíl obsahují (manuskriptů máme dvacet osm, ale ne všechny pokrývají celého Matouše, některé jsou fragmenty jedné kapitoly – dva jsou jen fragmenty části první kapitoly), je napsáno „oni ho viděli“, což nedává smysl, proto Howard udělal to, co udělal. Přečtěme to tak, jak to má manuskript Britské knihovny: „Pak Herodes uviděl, že astrologové/mágové ho viděli, a bylo to pro něj špatné a jeho srdce zesmutnělo“.

„Herodes viděl, že ho mágové viděli“? Co to znamená? Mohlo by to znamenat, že on viděl, že oni viděli jeho záměry (=že ho prokoukli). To je jedna možnost.

KJ: Mohu říct, jak jsem reagoval, když jsem to viděl? Jakmile jsem tu větu viděl, pomyslel jsem si, že když Herodes viděl, že oni ho viděli, prohlédli, tedy zjistili, co dělal.

NG: Ano, oni viděli, co je zač, co přišlo potom. To je zcela jistě význam hebrejštiny v těchto devíti manuskriptech hebrejského Matouše Šem Tova. Existuje však sedm dalších manuskriptů, které říkají místo „viděli ho“ ŠERIMU, podvedli ho. Je fascinující, že hebrejská slova „viděli“ a „podvedli/napálili“ se liší jen v jediném písmeni. Jedno je REŠ-MEM-VAV, to druhé REŠ-ALEF-VAV. A středověká písmena, zvláště semikurzíva, píší ALEF a MEM v podstatě stejně. Takže lze dojít jen k jednomu závěru, a to, že se toto slovo psalo původně jednotně, stejně, a že jeden z těch zápisů, ať již REŠ-MEM-VAV nebo REŠ-ALEF-VAV, je chybným prepisem toho druhého. Máme zde tedy v hebrejském Matoušovi kromě původního zápisu i zřejmou chybu, že? Co z toho je originál a co je chyba? Přikláněl bych se k názoru, že RIMU, „podvedli“, je originál, protože je blíže k řečtině. Tady ale odhaluji určité upřednostňování v řečtině. „Viděli“ je možné také. Co si o tom myslíš ty?

KJ: Líbí se mi „viděli“. Řeknu ti proč. Týká se to něčeho, co jsi mi v hebrejštině ukázal před mnoha lety, když najdeš slova, která jsou podobná, nebo která mohou mít různý či trochu odlišný význam. Takže když jsem v hebrejštině četl „když viděl, že oni viděli“, ihned jsem si pomyslel: To dává smysl. „On viděl, že oni ho viděli, prohlédli či prokoukli“.

NG: Mohla by to být hebrejská slovní hříčka. To je zcela určitě možné.

KJ: Ty jsi procházel ty další manuskripty. Lidi, chci se zastavit a něco vám říct. Nehemio, toto je klíč k legitimizaci tohoto dění. S těmi osmadvaceti rukopisy a s tvou schopností porovnávání, to ti umožnilo to rozjet. Tato studie je založena na všech těch manuskriptech. To je velice vzrušující.

NG: Chci to zasadit do kontextu. Tyto manuskripty jsou psané rukou, že? Jsou to fotokopie. Něco v nich najít je namáhavý a bolestivý proces. Otevřeš obrázek, a je to jiná kapitola. Pak najít tu stránku.. na jeden manuskript je třeba asi 15 minut a je jich 24. To je šest hodin kvalitní práce na *jednom slovu*. Ale je zapotřebí tím projít, abychom se dostali k podstatě věci. Ještě nejsme hotovi, začne to být ještě zajímavější. Máme tedy devět manuskriptů, kde se říká „viděli“, a sedm manuskriptů říkajících „podvedli“. Rozdíl v jediném hebrejském, tvarově podobném písmenu. ALEF a MEM jsou v tomto typu písma téměř totožné. Jedno z nich je zcela jistě chybným prepisem druhého. Které to je? Kdo ví? Je těžké říct, co je originál. Už jsem řekl, že tihnu k řečtině. A tady je to vzrušující. Sedm dalších manuskriptů, kde je napsané úplně jiné slovo, ŠELA´AGU. Nevypadá podobně, není ani graficky podobné, jde o úplně jiné slovo. A znamená „napálili ho“. Tak už nejsou žádné otazníky! Zcela jistě někdo přišel, viděl slovo ŠERA´U, „oni viděli“, a řekl: „To nedává smysl“. A není to ani v řečtině, tak ho na základě řečtiny nebo možná latiny nahradil jiným slovem, které znamená „napálili ho“. Latina má „napálili“. To, co se zde stalo, je krásným příkladem textové kritiky, kde se díváte na všechny ty manuskripty a snažíte se zjistit, co se tu vlastně odehrálo. Z téhle pistole se ještě kouří. Mám ještě jednu, k ní se dostanu za chvíli.

Máme tedy původní text, kde je buď „viděli“ nebo „podvedli“. Vyberte si. Někdo viděl slovo „oni viděli“, v hebrejštině je to jedno slovo, a řekl si: „To není správně, to v řečtině není“, a nahradil ho úplně jiným slovem, které ani nezní podobně, ani se podobně nepíše, ŠELA´AGU, s významem „oni napálili“, podle řečtiny. Ze třidvaceti manuskriptů je jasné jako den, k čemu došlo. A pak jsem otevřel ten dvacátý čtvrtý manuskript, Keith! O tomto manuskriptu Howard, který měl jen asi devět manuskriptů, nevěděl. Je to jeden z těch, které jsem objevil. A ten poslední, který jsem otevřel. Má ŠERA´U, „oni viděli“, a nad ten řádek někdo napsal ŠELA´AGU, „oni napálili“. To je neuvěřitelné. Z těch třidvaceti manuskriptů jsme dali dohromady to, k čemu tady muselo dojít. Původně bylo napsáno „podvedli“, a je tu chyba, která říká „viděli“, nebo to někdo jako chybu vnímá. Nebo bylo původně možná napsáno „viděli“ a někdo řekl: To není správně, a změnil to na „podvedli“, protože si myslel: aha, ALEF a MEM jsou podobná písmena, to musí být chyba, tak tu chybu opravil. Jsou tu dvě možnosti: „viděli“ a „podvedli“. Potom jsme uvažovali o tom, že když je napsáno „napálili“, tak tímto slovem někdo opravil „viděli“. A potom jsme skutečně našli manuskript, kde k té záměně došlo. Písař přišel a změnil to. To je neuvěřitelné. Tomuto manuskriptu tedy budu věnovat velikou pozornost. Před lety jsem objednal jeho barevnou fotokopii, protože na kopii černobílé je velice obtížné ho číst. Vzali papír, jemuž říkám „rýžový“, ale správně se jmenuje japonský. Je velice tenký, taková blána, kterou překryli písmo, aby nebledlo. Když jsme teď o sto let později přišli, nemůžeme ho na černobílé kopii číst, protože se inkoust do toho japonského papíru vpil. Z barevné fotografie to dokážu přečíst docela dobře.

KJ: Ze které je knihovny, Nehemio?

NG: To bude v pravý čas odhaleno. Mohu říct, že jde o knihovnu v Itálii. Italové vám barevné fotografie udělají, ale stojí to hodně peněz. Nechtějí fotografovat jen pár stránek, ale celý manuskript. Šem Tovův hebrejský Matouš má podle druhu sazby 30 nebo 60 stran a je částí rukopisu, který má stran 300, takže jsem musel zaplatit za celých 300 stran, 15 euro za stránku, takže mě ty barevné fotografie stály asi 4500 euro. Mám je už dlouho. A teď je mohu studovat a objevovat to, o čem Howard nevěděl, takže to za to stálo. Ale pokračujme.

KJ: „Tak se velice rozzlobil a poslal a zabil všechny chlapce, kteří byli v Betlémě v okolí“.

NG: Mluvme o výrazu „velice se rozzlobil“. V hebrejštině se píše VAJERA ELAV ME'OD, VAJITAZEV EL LIBO, „a bylo to pro něj velice zlé. Jeho srdce zesmutnělo, nebo zesmutněl ke svému srdci“. A řečtina má „Velice se rozzlobil“. Hebrejščina má tento květnatý idiom, který řečtina nemá, a já si musím položit otázku: Pokud překládá jenom z řečtiny, odkud tento květnatý idiom má? Tady je příklad toho, kdy se můžeme podívat do Delitzsche a můžeme říct: „OK, o Delitzschovi víme, že překládal z řečtiny do hebrejštiny, jak to tedy přeložil?“ Může to být maličkost, ale je to zajímavé. Delitzsch píše: VAJIKTSOF ME'OD, „a byl velice rozhněvaný, velmi rozzuřený“. Překládáte-li z řečtiny, pravděpodobně nezískáte plně květnatý idiom.. a děje se to opakovaně. Je tu další překlad: RAGAZ AD ME'OD, „byl velice rozzuřený“. Je z moderního hebrejského Nového zákona vydaného Biblickou společností Israele v roce 1976. Překládají z řečtiny a nemají ten květnatý idiom. Odkud ten idiom pochází? Je to jeden z důvodů, proč Howard řekl: „Moment, toto není jen překlad z řečtiny, to by mohla být původní hebrejská verze“.

KJ: Není to úžasné? Tolik informací, tolik perel z jediného verše, 16?

NG: V šestnáctém verši toho máme ještě víc. V řečtině zde stojí: „A poslal a zabil“. Hebrejščina říká něco skutečně zajímavého. Říká: „A přikázal a poslal své úředníky zabít.“ Znovu: Překládáte-li z řečtiny, odkud se to vzalo? Moderní hebrejský Nový zákon Biblické společnosti má VEŠALACH LEHAROG, „a poslal zabít“, a Delitzsch, který také, jak víme, překládá z řečtiny do hebrejštiny, má VAJIŠLACH, „a poslal“. Odkud tedy pocházejí všechna tato slova? Myslím, že nakonec musíme říct: „Mluvme-li o překladu hebrejského Matouše, nejde o překlad z naší řečtiny. Jde o překlad z nějakého jiného textu. Howard mu říká „primitivnější text“. Mt 2,16, „od dvou let a mladší“ se objevuje v řečtině. Miluji ten poslední příklad z předchozí části verše, kde se říká: „viděli, podvedli“ a někdo to nahradil slovem „napálili“. Protože Howard předpokládal, že probíhal proces opravování hebrejštiny tak, aby odpovídala řečtině, a mně se podařilo najít manuskript, kde to někdo skutečně udělal. Je tam hebrejské slovo a přijde jiný písař a nad ten řádek napíše „napálili“. A totéž se děje s výrazem „od dvou let a mladší“. Našel jsem to v 21 manuskriptech. Čtrnáct z nich ta slova „od dvou let a mladší“ nemá. Jeden z těch manuskriptů, ten poslední, na který jsem se díval, má „od dvou let a mladší“ napsáno nad řádkou. Je to tentýž manuskript jako ten, který má nad řádkou napsáno „napálili“. Je mi jasné, že to lidé budou chtít vidět. Chci tuto informaci vhodným způsobem zveřejnit. Protože mě to stálo mnoho úsilí a peněz, obstarat si tento manuskript, chci to udělat správně a systematicky, a ukázat, kde tento manuskript opravuje Šem Tova. Bude to velice důležitá studie.

KJ: Jedním z důvodů, proč to tak dlouho trvalo, je, že jsi pořád říkal: „Musí se to udělat správně, tak, jak se to má dělat, musí to být uděláno tak, jak se má skutečná textová kritika dělat“. Ty nám teď dávaš nahlížet do některých z těchto věcí bez vědeckého přístupu, což je určitý kompromis. Chci, aby lidé pochopili, jaké to je požehnání, když ses rozhodl: „Ano, začneme se tím zabývat“. Je spousta dalšího, co se musí udělat. A je to proces, na kterém jsi dlouhá léta pracoval. Vždycky jsi říkal: „Tady je klíč, otevři sejf. Tady je všechna ta informace, ale je toho daleko víc, než se dá udělat“. Tak se to právě dělá. Bereš teď všechny tyto manuskripty a dá-li Bůh, budeš to schopen projít s tím správným postupem, abys to udělal. Ale to, že ty perly dostáváme i my, to dává lidem mnoho, nač se mohou podívat a vidět. Tak ti chci za to poděkovat, protože jsem prosil a ty jsi řekl: „No dobře, možná se najde nějaký kompromis“. Toto je ten kompromis.

NG: Oceňuji, že jsi s tím přišel. Lidé z mé služebnosti mě kritizovali a říkali: „Nemůžeš tyto věci sdílet“. Jsou to důležité objevy, a pokud je neopublikuješ v odborném časopise, v nějakém neznámém odborném časopise, který budou číst nanejvýš tři lidi, udělá to někdo jiný a získá za ten objev zásluhu“. A já na to: „Dobře, mohu to udělat a také to mám v plánu. Možná ale tak za deset let. Teď jsou tady lidé, kteří po těch informacích touží. Neměli bychom to sdílet pro ně? Jaký je účel publikování v odborném časopise? Přesvědčit pět lidí, kteří to budou číst?

Tak jsem udělal rozhodnutí. „Víte co? Budu to sdílet s lidmi a až přijde čas, je-li to v plánu Jehovah, budu to sdílet i jiným způsobem a těmi postupy, kdy to napíšete velice suchým způsobem a lidi to budou anonymně číst a komentovat. Je to proces, který trvá roky. Toto je materiál, který si zaslouží, aby byl v tom formátu zveřejněn, ale chci také, aby to lidé četli a byli si té informace vědomi, aby to slyšeli a viděli. Sdílím to, co tady právě mám, a vím, že to není dokonale vypulírované. Je toho tu hodně, co by se dalo dělat. Toto je ale právě teď k dispozici a myslím, že je důležitější dát to ven teď, než čekat. Máme na mysli toho muže, který umírá a říká: „Chci slyšet, co mohu, dřív než zemřu“. Někdy doslova.

Takže v některých hebrejských manuskriptech už máme dva případy opravy podle řečtiny, a je tu jeden manuskript, který jsem našel. Howard ty své manuskripty nazval A, B, C, D, E, F, G, H. H byl osmý manuskript, a pak měl ten základní text z Britské knihovny. Já ho nazývám manuskript Z. Když jsem začal přiřazovat písmena těm mým dalším manuskriptům, tak na ten, který má vpisky nad řádkem, vyšlo Q, můžeš to nazývat náhoda nebo Boží zásah, právě teď jsem si toho všiml. Mám ve svých poznámkách: „Manuskript Q dodatky nad řádkou“.

KJ: Musím vám něco říct. Pocházím z prostředí semináře, kde je „Q“ hlavní hvězdou představení, když se mluví o synoptických evangeliích.

NG: Synoptická evangelia, tak se říká srovnání a paralelnímu zobrazení Matouše, Marka a Lukáše.

KJ: Takže hvězda toho představení se nazývá „Q“. A on, buď čistě náhodou, nebo Božím přičiněním, nazval tento úžasný rukopis, o němž nám neřekne, odkud ho má, také „Q“.

NG: Bude to brzo odhalené. Mluvme teď o slonovi v místnosti. Mt 2:17-18 mluví o tom, čemu se říká „vraždění nevinných“.

KJ: Nemůžeš skákat tak daleko dopředu. Tady v 16. verši je to zajímavé, alespoň pro mne, protože se to odkazuje na dobu „za dnů Heroda“. Říká se zde: „A poslal svá knížata zabít všechny děti mužského pohlaví“. Pokud něco o Herodovi víš, co dělal, tak tě to nešokuje. Zabíjení lidí bylo součástí jeho DNA.

NG: Ironií je, že se mu říká „Herodes veliký“, i když je počítán mezi ty nejhorší vládců Israele, kterým říkáme „židovští vládcové“, i když on je Idumejec, Edomita. Je v jedné partě s Achabem. To o něčem mluví. Židé ho nenáviděli a báli se ho. Svým mužům přikázal, aby provedli obrovský masakr v den jeho smrti, protože věděl, že lidé budou jeho smrt oslavovat. On ale chtěl, aby v den jeho úmrtí drželi smutek, tak svým vojákům nařídil, aby Židy zmasakrovali, ale oni ten příkaz odmítli a neprovedli jej. Jaký to ale byl zlý člověk! Jaké zlé věci dělal! Na stránkách Keitha bfainternational.com je o Herodovi video.

Ještě k zabíjení nevinných. Verše 17 a 18 nám v podstatě říkají, že zabíjení nevinných je naplněním něčeho z knihy Jeremiáš, ale je to zajímavé samo o sobě z hlediska historie. Četl jsem na toto téma hodně od křesťanských autorů, kteří vůbec nepochybují o narození z panny, ale když dojde na zabíjení nevinných, říkají, že je to vymyšlený příběh. Nemají tedy žádný problém věřit nadpřirozené události, ale to, co bychom u Heroda očekávali, to popírají. Proč to popírají? Ta argumentace je převažujícím názorem historiků včetně těch křesťanských, a dokonce evangelikálních. Ne všech, ale mnohých. Opírají ho o to, že židovský historik Josephus, který napsal „Židovské starožitnosti“ a „Válku židovskou“, vypráví o Herodovi do bolestivých detailů. Zmiňuje všechny možné masakry, ale nepíše nic o zabíjení nevinných v Betlémě. Takže ti historikové říkají: „Moment, to musí být vymyšlený příběh, protože pokud by se skutečně odehrál, Josephus by se o něm zmínil“. Ne všichni historikové s tímto názorem souhlasí. Zde jsou jejich protiargumenty: „Kolik lidí mohlo v Betlémě být? Budeme-li štedří, řekneme 2000, 1000 – je to vesnice. Kolik tam bylo chlapců pod 2 roky? Mohlo jich být 20, 30, 50? Herodes tam tedy zabil něco mezi 20 a 50 dětmi. Byl to jeho denní chlebiček. Josephus to nezmínil, protože u Heroda bylo páchání takových zvěrstev běžné. Pro Nový zákon je to důležité, ale Herodes zabíjel tolik lidí pokaždé, když mu nesedlo jídlo. Dá se to čekat. Kdybys mi řekl, že to byl král Jošijáš, kdo nařídil zabíjení dětí v Betlémě, řekl bych: „Co? To na něho nevypadá“. A kdybys mi řekl: „Jan Hyrkánus nařídil zabíjení dětí v Betlémě“, řekl bych, že je to dost nepravděpodobné. Ale Herodes? Ten chlap zabil svého vlastního syna i manželku! O čem je diskuse? U Heroda je to na denním pořádku, nebo, jak říkáme hebrejsky, KOL ŠENI VECHAMIŠI, „každé pondělí a čtvrtek“. Takže mi připadá divné, že existují křesťanští evangelikální historikové, kteří jsou ochotni věřit v narození z panny, ale pochybují o zabíjení nevinných. To jedno je nadpřirozené a zázrak, to druhé je běžná historie, zvláště u Heroda.

At' věříte, že se to událo, nebo ne, v tomto příběhu není žádná otázka. Zvláště způsob, jakým je to napsané, odráží události v životě Mojžíše, konkrétně zabíjení dětí v první kapitole Exodu, verše 9 a 10. I tady historikové, kteří věří, že se to stalo, řeknou: „Ano, toto je zázrak, a Bůh způsobil, že jednání dětí odráží jednání otců“, MA'ASEH AVOT SIMAN LEBANIM. A ti, kdo nevěří, že je to historická událost, řeknou: „To je vymyšlené podle Mojžíšova příběhu“. A já, komentátor, to nemohu rozhodnout. Přikláním se k tomu, že se to stalo. Nevidím důvod o tom pochybovat. Ale Ex 1,9-10: „Faraó svému lidu řekl: ‚Hle, děti Israele se rozmohly a jsou mocnější než my‘. Ten chlap měl komplex méněcennosti. ‚Jednejme s ním (míní se Israel) moudře, aby se nerozmnožili a stalo se, že by byla válka a on by se přidal k našim nepřítelům a bojoval proti nám a vyšel ze země‘“. Jaký byl důvod pro zabíjení dětí Israele? Faraon se bál, že se Israelitům nedá důvěřovat. Bude válka a během ní se Israelité obrátí proti Egyptanům nebo utečou a budou svobodní. Nařizuje proto dvěma porodním asistentkám, aby zabíjely chlapce, a ony odmítají. Paralela je, když Herodes chce získat pomoc magoi, hvězdářů, a ti odmítají. Tak se Herodes obrací na své vlastní vojáky. Verš 22: „A faraó nařídil všemu svému lidu..“ teď už nejedná s hebrejci skrze porodní asistentky, jde ke svým mužům, ke svému lidu. „Každý chlapec, který se narodí, bude hozen do řeky (=Nilu) a každou dívku ponecháte naživu“. Míní se z Israelitů, z hebrejských dětí. Takže jde o objednávání zabíjení hebrejských dětí. Proč? Protože se bojí, že Israelité by mohli zaútočit nebo utéct. Proč chlapce? Protože ženy nebyly vojáky. Mysleli si, že ženy mohou kontrolovat. Muže kontrolovat nemohou, tak je zabijme. To je důvod, který uvádí Exodus. Takže zatím nějaké paralely s Herodovým příběhem máme, ale není jich moc. Jsou hlavně v židovských legendách o Mojžíšovi. Možná se to stalo a jen to není zapsané v Tanachu, někdo si to pamatoval a předávalo se to ústním podáním, nebo je to příběh, který vznikl v průběhu doby, já nevím. Důležité je, že v prvním století to bylo dobře známo. Když Židé v prvním století slyšeli Mojžíšův příběh, věděli, co říká biblický záznam a znali i legendy týkající se tohoto biblického tématu. Když se dnes zeptáte ortodoxních Židů, co z toho je text a co rabínské a jiné legendy, většina jich nebude znát rozdíl. Vědí jen, že se to Mojžíšovi stalo.

Přečtu vám z *Targumu Pseudo Jonathan*. Nazývá se „Pseudo Jonathan“, protože se připisuje Jonathanovi, který byl současníkem rabína Akivy z konce prvního a počátku druhého století. Zachycuje tradice prvního století. Přečteme nejprve Exodus 1,15: „Král Egypta řekl hebrejským porodním asistentkám“, překlad NRSV, „Jedna z nich se jmenovala Šifra a ta druhá Puah“. Potom verš 16: „Když pomáháte rodit hebrejským ženám a vidíte je na porodní stolici, je-li to chlapec, zabijte ho, ale je-li to děvče, zůstane naživu“. A co dělá Targum, což je překlad z hebrejštiny do aramejštiny, ale má i něco navíc. Targum Jonathana překládá i „parafrázuje“, ale v tomto případě je to víc než parafráze. Přidává celý příběh, který v textu není. „Faraó řekl porodním asistentkám..“ a tady Jonathan v Targumu přidává důvod, proč jim to faraó řekl. Exodus uvádí důvod; Jonathan uvádí jiný důvod: „Faraó to řekl když spal, byl ve svém snu, a hle, celá egyptská země byla na jednom rameni vah. Mladé jehně bylo na druhém rameni vah, a rameno vah s beránkem převážilo“. Beránek vážil víc. To je zajímavé, protože v představách Egyptanů, když člověk zemřel, šel do posmrtného života a jeho duše byla zvážena na vahách. To byl tedy podle Jonathanova Targumu faraonův sen, typický pro egyptské myšlení. „Hned poslal a povolal všechny kouzelníky Egypta a vyprávěl jim svůj sen. A Janes a Jambres, vrchní mágové, otevřeli svá ústa a řekli faraonovi: ‚Ve shromáždění Israele se má narodit syn, jehož rukou má být celá země Egypta zničena‘. Proto se faraó, král Egypta, poradil a nařídil židovským porodním asistentkám..“ atd.

Jak jsem již řekl, jmenuje se to Pseudo Jonathan, protože se připisuje Jonathanovi. Nevíme, kdo ho skutečně napsal. Jonathan napsal Targum o prorocích a ten byl chybně označen, jako že ho Jonathan přeložil. Každopádně uchovává tradice prvního století a tady máme příběh z jeho konce, že měl faraó sen, že se narodí zachránce Israele, a ten je představován jehnětem. A jehně je na vahách proti faraonovi a proti celému Egyptu a převažuje je. Ve snu, duchovně. Proto: „Tak jo, zbavme se všech chlapců, protože nevíme, který z nich je zachránce. Zabijme proto všechny chlapce“. Toto není důvod, který dává Exodus; je to však důvod, jemuž v prvním století věřilo mnoho Židů. I většina ortodoxních Židů vám i dnes na otázku, proč faraó zabíjel chlapce, řekne: „To kvůli snu. To kvůli vidění. Mágové mu řekli: ‚Narodil se zachránce Israele, dívali jsme se na hvězdy‘“.

Říkal jsem to nedávno T-Boneovi, a on měl vhled. Řekl: „Dobrá, v Targumu ten beránek představuje Israelity, o tom není sporu. Proč ve faraonově snu představoval Israelity beránek? Protože, jak říká Genesis, byli Israelité známí jako pastýři. A pastýři jedí ovce. Ale Egyptané berana uctívali jako jednoho ze svých bohů. Proto byl pesachovou obětí Israelitů beránek, aby Egyptanům ukázali, že mohou zabít i jejich boha, a že jsou proti nim bezmocní. A říká se nám, že Egyptané ani nejedli u jednoho stolu s Hebreji, protože tito Hebrejové byli pastýři. Z egyptské historie víme, že tam byli Hyksósové, pastevečtí králové, jimiž Egyptané pohrdali a nenáviděli je,

takže je to potvrzené i z egyptských zdrojů. A T-Bone říká: „Pro Jonathana byl beránkem Israel. Je pravděpodobné, že Matouš tento příběh znal. A kdo je tím beránkem u Matouše? Ješua“. Takže farao měl sen, a Ješua či Mesiáš na těch vahách byl proti Egyptu. Zabijme všechny chlapce, abychom zabránili, aby tento beránek přišel a stal se zachráncem. Když pak vypráví příběh Ješuy, používá stejný vzorec. Tím neříkáme, že se to nestalo, ale kousky té informace jsou uspořádané podle Mojžíšova příběhu, který byl v prvním století obecně známý.

Mám ještě jinou verzi, z *Yalkut Shimoni*, což je celkem pozdní sbírka tradičních vyprávění. Je fascinující a těžko věřit, že by to Matouš neznal. Říká se tu: „Ve 130. roce od sestoupení Israelitů do Egypta..“ nezapomínejte, že v rabínském myšlení byli Israelité v Egyptě 400 let, ale to zahrnuje i Kanaan, protože Bůh řekl Abramovi: „Tvoji potomci budou cizinci v cizí zemi po 400 let“, tedy od narození Izáka, i když ten v Egyptě nebyl; byl v zemi někoho jiného, než zemi Kanaan zdědil a vzal ji do državy. Takže těch 130 let od sestoupení Israelitů do Egypta se počítá od roku, kdy se narodil Mojžíš. „Farao měl sen, a hle, sedí na trůně. Zvedá oči a vidí stát před sebou starce a v jeho ruce byly váhy, váhy obchodníků. A ten starý muž vzal ty váhy a pověsil je před faraonem“, to znamená, zdvihl je, aby visely a dalo se na nich vážit, „a vzal všechny ty starší Egypta a jejich vůdce a významné muže a dal je na jednu misku těch vah. Potom vzal mladé neodstavené jehně a dal je na druhou misku. A váha toho jehněte je všechny převážila a farao byl tímto hrozným viděním ohromen. Jak to, že to jehně všechny ostatní převážilo?“ Nedávalo mu to smysl; toto jehně je celý Egypt. „A farao se vzbudil, a hle, byl to sen. Vstal časně ráno a svolal všechny své služebníky a ten sen jim vyprávěl. A jeho lid měl velmi veliký strach a jeden z královských eunuchů odpověděl: ‚Toto není nic jiného než veliké zlo, které v posledních dnech vyraší z Egypta‘“. To je zajímavé, on říká: „v posledních dnech“, „..neboť se narodí dítě z Israele a zničí celou zemi Egypta. Je-li to dobré králi, necht' z přítomnosti krále vyjde slovo a necht' je napsáno v zákoně krále, aby každý chlapec z Hebrejů, který se rodí, byl zabit, aby byla země Egypta před tímto zlem uchráněna. A ten král tak učinil“.

Paralela k příběhu zabíjení nevinných je zvláštní. Herodes žádný sen neměl, ale přišli k němu mágové, magi, a slyšeli jsme o Jannesovi a Jambresovi, šéfové kouzelníků, jsou zmíněni jménem. Říkají králi: „Musíte všechny chlapce zabít“.

V Talmudu je ještě další, velice zajímavý příběh, založený na Numeri 20, 7-13, kde se mluví o vodách sváru. Mojžíš tam udeřil do skály. V diskusi tam Talmud mluví o astrologii a magii a rabíni na to mají zajímavý náhled. Říkají: „Astrologové si to celé nevymysleli. Astrologové a mágové vidí to, co je pravda. Jenom nemají tu pravdu celou“. A uvádějí příklad astrologů, kteří řekli faraonovi, že se Israeli narodí zachránce. Ta věta v Numeri 20 zní: „Toto jsou ty vody sváru“. Je to divná věta. Co má znamenat: „Toto jsou ty vody sváru“? To čtenáři Numeri říká: „Stalo se toto: Mojžíš do skály udeřil, místo aby k ní promluvil“. Rabíni říkají: „Proč je napsáno: ‚Toto jsou ty vody sváru‘?“ Protože jsou již známé. Vysvětluje se to v Talmudu: „Jsou to ty, které faraonovi astrologové viděli, ale chybovali. Viděli, že pád zachránce Israele bude způsoben vodou, tak vydali výnos: ‚hod'te každého chlapce, který se narodí, do Nilu'. Oni ale nerozuměli příčině pádu Mojžíše, že k němu dojde kvůli vodám sváru, když Mojžíš do skály udeří, místo aby k ní promluvil“.

Máme tedy tři různé verze, které se mírně liší, ale v podstatě jsou to tři svědkové přesvědčení, že to byli astrologové, kteří předpověděli, že se v Egyptě narodí zachránce, a že *toto* je ten skutečný důvod příkazu k zabití chlapců, nikoli to, co se říká v Exodu. Možná, že jsou oba ty důvody pravé, já nevím. Není žádných pochyb, alespoň u mne, že Matouš to věděl. Věděl to pravděpodobně i Herodes. Herodes vidí ty astrology přicházet, a říká si: „Vím, že existuje způsob, jak to zastavit. Udělám totéž co farao“. Samozřejmě že to nefungovalo ani faraonovi, ani Herodovi.

Následuje výtah z neveřejné části vyučování v dílu Plus.

Mt 2,17-23; překlad dle hebrejského Matouše:

17 Tehdy se dokonalo/naplnilo to slovo promluvené Jeremiášem, tím prorokem:

18 Hlas v Ramah byl slyšen, plačící, nařikající hořce, Rachel plačící nad svými syny etc.

19 A stalo se, jak zemřel Herodes ten král, a posel/anděl Jehovah se objevil ve snu k Josefovi v Egyptě

20 říkající: Vstaň, vezmi toho mládence a jeho matku a jdi k zemi Israel, protože zemřeli ti usilující toho mládence zabít.

21 Tak vstal a vzal to dítě a jeho matku a vraceli se k zemi israelské.

22 Když ale slyšel, že Horkanos, jehož jméno (bylo) Archelaus, vládl v Judsku pod Herodem, svým otcem, a bál se tam jít, nabádal ho ten posel v tom snu a obrátil se k zemi té Galileje

23 a přišel a sídlil v městě zvaném Nazaret k potvrzení toho, co bylo řečeno tím prorokem: Bude nazýván Nazaretský.

Verš 18: VECHULE, „etc., a tak dále“ - u pisarů přepisujících rukopisy je to běžná praxe. U Tanachu v Nu 7,12-83 se opakují stejné oběti přinášené zástupci dvanácti kmenů. Pisáři, kteří text opisovali, si nedovolili vynechat slova, ale samohlásky a přízvuky zpravidla psali jen u prvního verše, protože pak se přesně totéž ještě 11x opakovalo. Zde písař předpokládal, že toto proctví všichni znají, tak napsal jen jeho začátek, ať již pro úsporu místa nebo z lenosti. Pisáři běžně slova zkracovali, například vynechávali poslední písmeno. Zkracovali vše co se dalo.

Mt 2,18 se vztahuje k Jer 31,15. Tato kapitola obsahuje několik proctví, například ve verši 31 o obnovené smlouvě. Ješuoovi následovníci věřili, že řada věcí z této kapitoly se vztahuje k jeho životu. Jer 31: 15 „Toto praví Jehovah: Slyš! V Rámě je slyšet bédování a hořký pláč. Ráchel oplakává své syny. Nechce se dát potěšit kvůli svým synům, protože už nejsou. 16 Toto praví Jehovah: Zdrž svůj hlas od pláče a své oči od slz, protože je mzda za tvou práci, je výrok Jehovah: Navrátí se z nepřátelské země. 17 Je naděje pro tvoji budoucnost, je výrok Jehovah; synové se navrátí zpět na své území.“ Tady vznikají otázky: Za prvé: Ramah je město na území Benjaminu, není v judském Betlémě či jeho okolí. Proč Matouš uvádí tento verš, který mluví o Ramah? Za druhé: Proč pláče Rachel, když matkou Judy je Lea? Betlém je na území kmene Judy, nikoli Benjaminu. Plakat by měla Lea. Proč podle Jer 31 plakala Rachel? Z verše 16 je jasné, že kvůli Benjamincům, kteří jako zajatci Babyloňanů byli odvedeni do cizí země. Ten exil ale podle Jer 31,17 skončí a oni se vrátí.

V Jer 40,1 to proctví o zajetí pokračuje: 1 „Slovo, které se stalo k Jeremjahu od Jehovah poté, co ho velitel tělesné stráže Nebúzarádán propustil z Rámy; když ho nechal přivést, byl totiž spoután pouty mezi všemi jeruzalémskými a judskými vyhnanci, kteří byli odváděni do Babylona“. Město Ramah bylo přechodným táborem desítek tisíců zajatců z Judska při jejich transportu do Babylóna. Rachel nad nimi pláče jako nad svými dětmi. Ramah je město na území Benjaminu, ale židovský překlad JPS má v poznámce, že Ramah může také znamenat „na výšině“ nebo „vysoko“; bylo to zřejmě město na kopci.

Hrob Rachel. Podle tradice je poblíž Betléma. To by vysvětlovalo, proč Rachel pláče – protože je tam u Betléma pohřbena. Lea je pohřbena v Hebronu, ta by u Betléma neplakala. Umístění hrobu Rachel u Betléma je ale problematické; je to v rozporu s tím, co píše 1 Samuelova.

Gen 35,16-20 o tom píše toto: 16 „Pak odtáhli z Bét-elu. Byl to ještě kus cesty do Efraty, když Ráchel začala rodit. Měla velmi těžký porod. 17 V nejtěžší chvíli jejího porodu jí porodní bába řekla: Neboj se, protože máš zase syna. 18 Když její duše vycházela — neboť umírala — dala mu jméno Ben-óni, ale otec ho nazval Benjamín. 19 Ráchel zemřela a byla pohřbena u cesty do Efraty, což je Betlém. 20 Jákob nad jejím hrobem postavil pamětní sloup. To je pamětní sloup Ráchelina hrobu až dodnes.“ Existuje tedy hrob Rachel, o němž se zmiňuje Tanach; časové označení jeho trvání „až dodnes“ se týká doby Mojžíše, který toto napsal. Efrat je v oblasti Betléma, případně se tak označuje samotný Betlém. Co znamená „kus cesty“?

Další info je od Jákoba v Gen 48,7: „Když jsem šel z Paddan-aramu, zemřela mi Ráchel na cestě v kenaanské zemi, ještě kus cesty do Efraty. Pohřbil jsem ji tam u cesty do Efraty, což je Betlém.“ Na základě těchto popisů by se dalo usoudit, že dnešní hrob Rachel je identický s tím biblickým. Vysvětlovalo by to, proč (podle Matouše) pláče nad dětmi Ráchel. V první knize Samuelově máme v deváté kapitole celý itinerář Saulovy cesty při hledání oslic jeho otce. Přišli do země Suf v efrajimských horách, tedy na území Efrajima v Samaří. Cestou do Gibeje, minimálně 13 km *severně* od Jerusaléma, šli kolem hrobu Rachel: 1Sam 10,1-2: „Potom vzal Samuel lahvičku s olejem, vylil ho na jeho hlavu, políbil ho a řekl: Jehovah tě pomazal za vévodu nad svým dědictvím. Až dnes půjdeš ode mě, potkáš dva muže u Ráchelina hrobu na území Benjamínově v Selsachu.“ Betlém je ale asi 8 km *jižně* od Jerusaléma. Tedy, dnešní „hrob Ráchel“ není totožný s hrobem Ráchel, o kterém se píše v Tanachu. Není tedy pravděpodobné, že by Matouš cestou do Betléma viděl hrob, o němž by se věřilo, že to byl Ráchelina hrob.

V Tanachu existují čtyři různá města nazvaná Ramah: To, ve kterém pláče Ráchel nad svými dětmi v Jer 31,15, které je totéž Ramah, které Jozue 18,25 uvádí jako jedno z měst na území Benjaminu; další tři města jsou na území Ašer, Neftalí a Efrajim. Jde o vyvýšená místa (jako u nás „Vysoká, Vysoké“, poznámka překl.).

Od dnešního „Ráchelina hrobu“ je to na sever do Ramah 14,5 km. Hrob Ráchel tedy nemohl být v Betlémě a není opodstatněné se domnívat, že by to mohl být ten důvod, proč plakala nad někým, kdo byl zabit Herodem v Betlémě.

Církevní otec Jerome, který přeložil jak Tanach, tak i NZ do latiny (Vulgáta), strávil poslední desítky let svého života v Betlémě, takže ho důkladně znal. V překladu Eusebiova Onomasticonu napsal, že v severní části Betléma je hrob Archelaa, přesně tam, kde je „hrob Ráchel“ dnes. „Ráchelin hrob“ je tedy hrobem Archelaa z Mt 2,22. Hebrejsky se Ráchel píše REŠ-CHET-LAMED, a Archelaos ALEF-REŠ-CHET-LAMED-SAMECH. Mají tedy ve jméně tři (u Archelaa prostřední) písmena po sobě jdoucí stejná a mohlo dojít k záměně. Lidé, kteří se později snažili najít novozákonní místa, zde chybně vyložili geografické údaje. Pro mnohé je ale nepřijatelné uznat, že jde o chybnou lokalizaci. V Izraeli existuje mnoho hrobů, které jsou ukazovány jako hroby určitých osob mylně.

Jer 31,15-17 se v základním významu vztahuje k babylonskému zajetí po dobytí Jerusaléma, a jelikož bylo běžné, že různá proroctví byla vztahována i na různé události v budoucnu, je naprosto normální a přijatelné, že to prorocky udělal i Matouš v 2,18 tak, jak mu to bylo odkryto.

Když Mt 2,17 cituje prorocké slovo z Jer 31,15, dá se v Tanachu snadno najít. Nebo když Mt 1,23 cituje Is 7,14 nebo Mt 2,23 cituje Micheáše 5,1(2). Ale když Matouš napíše: „Bude zván Nazaretský“, v Tanachu není verš, který by se k tomuto verši jednoznačně vztahoval. Antimisionářští rabíni jako Tovia Singer přinášejí dva druhy argumentů, jimiž se snaží dokázat, že křesťanství to má špatně: Prvním z nich je ten, že NZ interpretuje verš z Tanachu mimo jeho původní význam (Příklady: Ozeáš 11,1 či Jer 31,15 – hlas v Ramah). Na ten bych já (NG) odpověděl takto: „Když vy, rabíne, Singere, vykládáte Ex 23,19 – „neuvaříš kůzle v mléku jeho matky“, a vykládáte to jako zákaz jíst společně mléčné a masové výrobky, a přišel by k Vám křesťan a zeptal se: „Rabíne Singere, jak to, že si dovolujete číst tento příkaz mimo jeho kontext?“ Jaká by byla odpověď? Tuším, že nejspíš taková, že je to vysvětleno a předáváno ústní tradicí, že se nesmí jíst například sýrový hamburger. Pokud Matouš 2,18 říká, že je slyšen hlas v Ramah, a vykládá to jako prorockou christologickou aplikaci Jer 31,15, věřím, že to bylo zjeveno buď jemu či autorovi zdroje, z něhož čerpal.

Druhým argumentem rabína Singera v jeho důkladném vyučování je, že NZ cituje verše, které v Tanachu neexistují. Tím nejpřesvědčivějším důkazem je Mt 2,23: Výraz „bude nazýván Nazaretský“ nelze v Tanachu najít. Jak to, že Matouš cituje verš, který v Tanachu neexistuje? Odpovědí číslo jedna je, že to má Matouš špatně. Třeba to někde slyšel a nenamáhal se to ověřit. Tento názor zastávají antimisionáři. Odpovědí číslo dvě, s níž přišli křesťané, je, že toto proroctví nebylo zapsané, že se tradovalo jen ústně. Nebo, pokud zapsané bylo, tak tu knihu už nemáme. Třetí možností je, že je to proroctví napsané v některé z knih, kterou sice máme, ale v průběhu doby se text nějak poškodil či pozměnil, když se texty po generace opisovaly.

Timoteus první, který byl hlavou východní církve, kolem roku 800 n.l. napsal v Dopisu 47 neuvěřitelnou historku. Zmiňuje v ní objev svitků od Mrtvého moře. Ty ale byly objeveny 1947! Jak je tedy možné, že o tom psal Timoteus první už přes 1200 lety? Byly totiž objeveny více než jednou. Některé jeskyně byly v roce 1947 prázdné, protože se v nich svitky našly již dříve. Timoteus napsal, že má informace od důvěryhodných Židů, konvertitů ke křesťanství, že asi před deseti lety objevil jeden Arab, který hledal svého psa, jenž se ztratil když honil zvěř, jeskyni nedaleko Jericha, ve které bylo mnoho knih, jak Starého zákona, tak i dalších psaných hebrejsky. Přesně to se našlo v jedenácti jeskyních nedalekého Kumránu: jak biblické, tak i nebiblické knihy. Timoteus první požádal svůj zdroj, který uměl hebrejsky, aby se podíval na verše, které cituje Nový zákon, kde se ve Starém zákoně vyskytují. Byl si totiž vědom toho, že NZ cituje Tanach, ale některé citované verše v tom Tanachu, který měl k dispozici, nebyly. Občas se vyskytují v křesťanské verzi Tanachu – řecké Septuagintě, ale někdy nejsou ani tam. Obeslal Metropolitu z Damašku s žádostí, aby tyto knihy prozkoumal, jestli je v některém z těch biblických rukopisů výraz: „Bude nazýván Nazaretským“, a pokud ho najdou, aby ho přeložili, aby mohl být verifikován. Nedostal ale žádnou odpověď a nenašel nikoho kompetentního, koho by sám poslal, aby tuto věc nechal ověřit.

Dalším vysvětlením od křesťanů je to, že máme v Tanachu řadu veršů, které o Mesiáši mluví jako o výhonku. Is 11,1 říká, že vyraší proutek z pahýlu Jesse, výhonek, NECER, z jeho kořenů. Není pochyb o tom, že NECER představuje Mesiáše. Isajahu to psal v době, kdy nebyla velká spokojenost se současným králem, tak se upínala pozornost ke králi budoucímu, k Mesiáši. NECER skutečně vyrůstá z pahýlu, obtáčí ho a splývá s ním, takže vytváří další kmen. Je to typické pro určité druhy stromů, například pro olivovník. Toto proroctví se skutečně týká Mesiáše, který je z Davidovského rodu. Standardní křesťanský výklad je ten, že Mt 2,23 je parafrází Is 11,1 a dalších proroctví, které zmiňují NECER. Není to až tak o tom, že bude nazýván Nazaretský, ale že je z rodové linie Davida, je mesiánskou postavou, která přinese světu pokoj, spravedlivou vládu a soud.

Jewish Annotated New Testament přináší ještě trochu jiné vysvětlení. V řecké verzi je totiž napsáno: „Jak řekli proroci“ (hebrejská verze má jednotné číslo – prorok). A uvádí tři různé pasáže z Tanachu. Kromě Isajahu 11,1 ještě Soudců 13,5-7. Tam anděl řáká manželce Manoacha, budoucí matce Samsona: „Počneš a porodíš syna“. Bude nazírem, NAZIR, NUN-ALEF-ZAJIN-JUD-REŠ. Je to jiné slovo než NOCRI, NUN-VAV-CADE-REŠ-JUD, ale

Samsonovo zázračné narození lze prorocky vztáhnout na Mesiáše. Velkým problémem je, že Ješua nazírem nebyl, pil víno a dotýkal se mrtvých těl.

Isajahu 60,21 píše o NECER, kterým je zde kolektivní Israel, ale Matouš ho mohl prorocky prohlásit za Mesiáše a ze slova NECER odvodil „Nazaretský“.

Rabín Elijah Zvi Soloveitchik v knize *The Bible, Talmud and the New Testament*, je naprosto přesvědčen, že Mt 2,23 se odkazuje na Jer 31,6: „Neboť nastane den, kdy strážci na Efrajimském pohoří zvolají: Vstaňte a vystupme na Sijón k Jehovah, svému Bohu“. Hebrejské slovo pro „strážce“ je NOCRIM, jež se dá přepsat „Nazaretští“. Protože byl rabín Soloveitchik důkladně obeznámen s výkladem DRAŠ, hledal výraz, který se dá prorocky vztáhnout k tomu, o čem již víme, že se to stalo. On to slovo NOCRIM nečetl jako podmět, ale jako předmět: „Přichází den, kdy budou nazýváni 'Nazaretští' na pohoří Efrajimském“. K takovému výkladu není ani DRAŠ zapotřebí – je to možné vysvětlení. Kde je Efrajimské pohoří? Severně od Jerusalema; označuje se i jako hory Samaří, ale dá se považovat i za jižní část Galileje, kde leží Nazaret. Takže to Matouš mohl považovat za prorocké naplnění. Když ale toto čteme v Septuagintě, starém překladu Tanachu, nedočteme se o Nazaretských nic. To slovo NOCRIM původně označovalo lidi hlídající dozrávající úrodu hroznů před zloději. Překlad Septuaginty je označuje jako lidi, kteří se dohadují (např. kvůli obraně víry); vystupují jako podmět. Jsou ale v množném čísle, zatímco Mt 2,23 používá číslo jednotné.

Překlad Septuaginty je někdy tak špatný, že zjišťujete, že text, který Septuaginta překládala, se musel lišit od masoretského textu, který máme dnes, přenášený opisováním od doby Bar Kochby přes středověk. Jinými slovy, že hebrejský text, který Septuaginta překládala, je jiný než který máme v našem hebrejském Tanachu – a zdroj Septuaginty mohl být porušený. Jedním z úžasných objevů ze svitků od Mrtvého moře je hebrejský text, který se liší od toho našeho dnešního, ale je textem, z něhož byla přeložena Septuaginta. Před několika desítkami let to byla jen hypotéza, která se ale ukázala být správným předpokladem. Pokud by byl výklad rabína Soloveitchika správný, měl by existovat rukopis, který by neobsahoval slovo NOCRIM v množném čísle, ale v jednotném čísle: NOCER. Když jsem o tom přemýšlel, četl jsem zrovna knihu Toldot Ješu, „Historie/Potomstvo Ješuo“, o kterém se často mluví jako o židovské paralele evangelií. Někteří historici říkají, že v něm mohou být zrnka historicky pravdivých informací. Pasáž z Toldot Ješu, která předpovídá příchod Ješuy, cituje Přísloví 8,21: „abych dala dědictví těm, kdo mě milují, a naplnila jejich sklady“. Doslova se zde říká: „dávání dědictví JEŠ těm, kteří mě milují“. Co je JEŠ, JUD-ŠIN? To je velice zvláštní výraz. Gramaticky je to divné. „dávání dědictví *látky/podstaty* těm, kdo mě milují“. Je to pořád divné. Spis Toldot Ješu Ješuo vy následovníky zesměšňoval. Mohl pod slovem JEŠ myslet Ješuu, jehož jméno začíná stejně, JUD-ŠIN. Tím dědictvím by tedy byl Ješua. Podporuje to následující verš: „Jehovah mě stvořil na počátku své cesty, dávno před svými činy“. Podle Toldot Ješu tedy Ješua byl před stvořením světa.

Jer 31,6 čte hebrejsky: KI JEŠ JOM. Nikde jinde v Tanachu není po slovu JEŠ výraz týkající se času. Navrhuji (NG) vysvětlení, že Mt 2,23 odkazuje na trochu jiné znění verše v Tanachu, než jaké máme dnes. Já ten manuskript nemám. Masoretský Jeremiáš píše: KI JEŠ JOM KARU NOCRIM, a já se domnívám, že Matouš měl k dispozici text, kde bylo napsáno: KI JEŠUA JIKARE NOCRI – Ješua bude nazýván Nazaretským. Je to typ chyby písaře, která se děje stále: JUD-ŠIN + JUD-VAV-MEM změnil na JUD-ŠIN-VAV-AJIN, nebo naopak, podle toho, co bylo originálem. Nemluvím o tom, co skutečně napsal Jeremiáš, ale co mohlo být v hebrejštině, která byla zdrojem pro Matouše. Důkazem této hypotézy by bylo nalezení hebrejského textu s tímto zněním. Odpovídalo by to jednotnému číslu: „bude nazýván“. Kodex Sinaiticus z roku 330 n.l. je nejpřesnějším zněním Septuaginty a má jednotné číslo: „ten, který brání/obhazuje“. V káhirské Geníze jsem prohledával manuskripty s textem Jer 31,6 a mezi prvními šestnácti jsem našel jeden, který má jednotné číslo: „bude nazýván NOCRI“. Matouš se tedy zřejmě díval na text, kde bylo napsáno: „bude nazýván NOCRI“. V hledání dalších manuskriptů s tímto zněním pokračujeme.